

УДК 343

Дмитро Беседа,*старший викладач кафедри боротьби з корупцією та організованою злочинністю
Національної академії Служби безпеки України*

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄС ТА ЇЇ ВПЛИВ НА БЕЗПЕКОВУ СИТУАЦІЮ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто основні чинники, що визначають міграційні процеси в країнах Європейського Союзу, тенденції до формування каналів нелегальної міграції у суміжних із ЄС країнах та наслідки цього явища, які безпосередньо впливають на безпекову ситуацію в Україні. Проаналізовано дії європейських інституцій у вирішенні проблем нелегальної міграції.

Ключові слова: нелегальна міграція, національна безпека, міграційні потоки, міграційна криза, організована злочинність, правоохоронна діяльність.

Постановка проблеми. Міграція являє собою складне і комплексне соціальне явище, існування і перебіг якого зумовлені дією цілого комплексу чинників, а саме: соціально-економічного (що породжує трудову, професійну і так звану «інтелектуальну» міграції), демографічного (що спричиняє статеву-вікову диференціацію міграційних потоків та істотно впливає на кількість населення як у країні походження, так і в країні-реципієнті), політичного (що породжує існування такої специфічної категорії, як біженці та особи без громадянства), етнокультурного (що слугує причиною геноциду, репатріації) характеру. У зв'язку із наведеними вище фактами немає жодного сумніву, що міжнародна міграція населення в умовах зростаючої глобалізації та розширення світових економічних відносин посідає значне місце у розвитку сучасного суспільства [1, с. 292].

Міграційна ситуація в Україні продовжує визначатися двома основними чинниками: міграційною кризою в країнах Європейського союзу (далі – ЄС), що впливає на формування каналів нелегальної міграції в цілій низці регіонів, у т. ч. в суміжних із ЄС країнах, та масовою трудовою міграцією громадян України до інших країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових досліджень проблем міграційної політики та протидії нелегальній міграції, проведених останніми роками, вважаємо за доцільне згадати роботи О. Малиновської, О. Чуприни, К. Соколецької, О. Санчина, Т. Огневої та О. Відлер. Водночас питання, пов'язані із впливом сучасної міграційної кризи на європейському просторі на безпекову ситуацію у нашій країні, у цих дослідженнях окремо не розглядаються.

Метою статті є визначення напрямів забезпечення взаємодії правоохоронних органів України з міжнародними інституціями в частині попередження нелегальної міграції у контексті її впливу на безпекову ситуацію в Україні.

Виклад основного матеріалу. Пік міграційної кризи в ЄС мав місце у 2015-2016 роках, після чого спостерігається суттєве скорочення потоків мігрантів до цього регіону. У 2017 році в ЄС прибуло 205 тисяч нелегальних мігрантів, що на 28 % менше, ніж у 2014 році, який передував міграційній кризі. Порівняно із 2016 роком скорочення становить 63 % [2]. Водночас натеper у країнах ЄС вже перебувають 685 тисяч осіб, які претендують на притулок.

Згідно з даними БКА Німеччини (Федеральне управління кримінальної поліції ФРН), кількість новоприбулих біженців до країни скоротилася у 2017 році порівняно із 2016 р. удвічі – з 111 тисяч до 55 тисяч осіб. Усього ж мігрантів до цієї країни за 2017 рік прибуло менше 200 тисяч осіб, тоді як у 2015 році – 890 тисяч [3]. В окремих землях це скорочення є ще помітнішим і, наприклад, у Баварії становить чотири рази [4]. Німеччина приймає майже дві третини осіб, що претендують на статус біженця у ЄС.

За 2017 рік до ЄС морським каналом прибула 171 тисяча нелегальних мігрантів, що вдвічі менше, ніж у 2016 році, і вдесятеро менше, ніж у 2015 році [5]. Основною країною транзиту таких мігрантів сьогодні виступає Лівія.

Серед причин скорочення притоку мігрантів називають перекриття «балканського маршруту», запровадження морського патрулювання для попередження контрабанди людей Середземним та Егейськими морями, а також угоду ЄС з Туреччиною.

Ситуація на основних маршрутах переміщення нелегальних мігрантів має такий вигляд:

Східний Середземноморський маршрут: Туреччина – Егейське море – Греція або з Туреччини до Греції наземним маршрутом. У 2017 році цим маршрутом до ЄС прибуло 42 319 мігрантів (182 227 у 2016 році). Основними країнами походження мігрантів, що прибували цим маршрутом у 2017 році, були Сирія (40 %), Ірак (19 %) та Афганістан (11 %).

Центральний Середземноморський маршрут: Лівія або Туніс – Італія. У 2017 році цим маршрутом до ЄС прибула найбільша кількість мігрантів – 119 369 осіб, що на 34 % менше, аніж у 2016 році. Основними країнами походження мігрантів, що прибували цим маршрутом в 2017 році, були Нігерія (15 %), Гвінея (8 %) та Кот-Д'Івуар (8 %).

Західний Середземноморський маршрут: Марокко чи Алжир – Іспанія. Зазначений маршрут є альтернативним по відношенню до двох вищезгаданих. У 2017 році цим маршрутом прибуло 28 349 мігрантів, що вдвічі більше, аніж у 2016 році. Активізація цього маршруту вказує на пошук кримінальними структурами, причетними до організації нелегальної міграції, нових шляхів переміщення мігрантів. У 2018 році спостерігається подальше розширення використання цього маршруту. Основними країнами походження мігрантів, що прибували цим маршрутом в 2017 році, були Марокко (21 %), Алжир (18 %), Кот-Д'Івуар (14 %), Гвінея (13 %) та Гамбія (11 %) [6, с. 2–4].

Слід зазначити, що тестування нових маршрутів здійснюється кримінальними структурами весь час. Як правило, направляється декілька човнів із мігрантами, і у разі успіху за ними надалі йдуть більші партії.

Специфіка функціонування міграційних каналів до ЄС веде до значних жертв серед мігрантів. Закриття «балканського маршруту» в 2016 році змістило основний шлях для мігрантів на Середземне море. Відповідно до даних Міжнародної організації з міграції, в 2017 році понад 3 тисячі осіб потонули або зникли безвісти під час спроби перетнути Середземне море. За останні чотири роки кількість загиблих становить понад 20 тисяч. Так, лише під час однієї події в березні поточного року в Егейському морі загинуло 14 мігрантів [7].

Збільшення міграційних потоків до країн ЄС за останні роки призвело до зростання рівня злочинності. Так, відповідно до статистики Федеративної Республіки Німеччина, таке зростання становить 10,4 % за період з 2015 по 2016 роки. На відміну від попередніх

років, у 2017 році політика у цій сфері стала жорсткішою: замість замовчування цієї проблеми, правоохоронні органи активно виявляють та притягають до відповідальності причетних осіб, повідомлення про це публікуються у ЗМІ із зазначенням країн походження затриманих осіб.

При цьому слід враховувати, що молодіжна злочинність у Німеччині суттєво знижується вже тривалий час. За останні 20 років кількість грабедів, скоєних у Німеччині малолітніми злочинцями, скоротилася на 55,7 відсотка, кількість вбивств – на 36,5, небезпечних і тяжких тілесних ушкоджень – на 15,5 відсотка. Рівень молодіжної злочинності скоротився в Німеччині з 2004 до 2016 року удвічі; майже так само зменшився і рівень безробіття серед молоді – з 15,3 до 6,8 відсотка [8].

Фактично єдиним способом боротьби з нелегальною міграцією до цього часу залишається суто правоохоронний, націлений на боротьбу з кримінальними структурами, що займаються незаконним переміщенням мігрантів. Акцентування уваги саме на такому підході змщує проблему на країні транзиту, що перетворюються для мігрантів на вимушені країни призначення, а також сприяє консервації проблем всередині країн походження. Так, посилення контролю на морі призвело до зменшення можливостей для мігрантів потрапити до Європи, через що значна кількість таких осіб залишаються у країнах транзиту, зокрема у Лівії. «Табори для біженців», влаштовані у цій країні, мають вкрай несприятливі умови для перебування і більше схожі на місця позбавлення волі. Окрім цього, в таких умовах біженці часто перетворюються на жертв торгівлі людьми і потрапляють у рабське становище. Досить типовими у таких місцях є травмування та пограбування біженців, інколи – їх вбивства. Кримінальні структури країн Північної Африки, що спеціалізуються на налагодженні каналів нелегальної міграції, отримують від цього бізнесу до 500 млн. євро на рік. Відзначається підвищення рівня кримінальної професіоналізації таких структур, їх технічної оснащеності [9].

Відповідно до угоди між ЄС та Туреччиною, укладеної 3 роки тому, в обмін на кожного мігранта із Сирії, що потрапив до Євросоюзу нелегально з Туреччини та був повернутий до цієї країни, Євросоюз погоджується приймати з неї одного сирійського біженця. Фактично ж ЄС прийняв значно більше осіб, аніж видворяє, – 12 500 проти 2 100 за два роки.

Окрім цього, ЄС надає у цьому зв'язку суттєву фінансову допомогу: на початок

2018 року Туреччина відповідно до цієї угоди отримала коштів на загальну суму у 3 млрд. євро. В обмін на це Туреччина вживає заходів із попередження міграційних потоків до країн Євросоюзу.

Натепер альтернативи цій угоді ані в Туреччині, ані в Європі не розглядається. У рамках цієї угоди до кінця 2018 року Туреччина додатково отримає ще 3 млрд. євро.

Після укладення угоди між ЄС та Туреччиною шлях через Егейське море став практично закритим. Натомість, основним шляхом потрапляння біженців до ЄС став небезпечний маршрут з Лівії до Італії. На кінець 2017 року спостерігалася активізація транзитного використання Іспанії, Кіпру та Греції. Також дедалі більше мігрантів намагаються дістатися берегів Європи Чорним морем маршрутом Туреччина – Румунія. Так, у вересні 2017 р. берегова охорона Румунії врятувала в акваторії Чорного моря понад 150 нелегальних мігрантів [10].

Таким чином, перекриття каналів нелегальної міграції через Середземне море може призвести до їх зміщення до інших країн, пошук злочинцями та потенційними мігрантами альтернативних маршрутів, у т. ч. і таких, що проходять через територію України. Так, упродовж 2017 року спостерігалася посилення використання басейну Чорного моря для доставки нелегальних мігрантів у ЄС. Ймовірно є посилення транзиту таких мігрантів через територію РФ, де він здійснюється під контролем російських спецслужб у рамках загальної політики, націленої на стимуляцію міграційної кризи в Євросоюзі. Також можливим є збільшення нелегальної міграції через Україну. Наприкінці 2017 року вже було зафіксовано суттєве зростання міграційних потоків через Україну до країн ЄС, яке надалі може посилюватися [11]. В абсолютних цифрах це зростання не є великим – з 161 осіб за літньо-осінній період 2016 р. до 289 у такий період 2017 р., але може вказувати на наявність певної тенденції.

У 2017 році Національною поліцією спільно зі Службою безпеки України та Державною прикордонною службою України (далі – ДПС) припинено діяльність 2 організованих злочинних груп, причетних до протиправної діяльності у сфері нелегальної міграції, які було виявлено на території Волинської та Харківської областей. Кожна із цих груп складалася з 3 осіб. Злочинних організацій, причетних до цієї протиправної діяльності, за 2017 рік виявлено не було. Таким чином, протидія протиправній діяльності у сфері незаконної міграції як форми організованої злочинності сьогодні в нашій

країні не здійснюється. Закордонні контакти таких кримінальних структур, що діють у нашій країні, також не виявляються.

Усього за 2017 рік правоохоронними органами виявлено 159 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 332 КК України (Незаконне переправлення осіб через державний кордон) (у 2016 р. – 154). Усього встановлено 97 осіб, причетних до цієї протиправної діяльності (56 у 2016 році) [12, с. 3], тобто щодо більшості кримінальних правопорушень осіб, причетних до їх вчинення, виявлено не було.

Державною міграційною службою України за 2017 рік виявлено 9 678 нелегальних мігрантів (6 390 в 2016 р., тобто зростання становить 51,5 %). За країнами походження більшість нелегалів є вихідцями з Росії – 2 103, або 21,7 % від загалу (2016 р. – 1 276), Азербайджану – 1 761, або 18,2 % (2016 р. – 777), Узбекистану – 900, або 9,3 % (2016 р. – 435), Грузії – 611, або 6,3 % (2016 р. – 263), Молдови – 646, або 6,7 % (2016 р. – 325), Вірменії – 642, або 6,6 % (2016 р. – 273) та В'єтнаму – 305, або 3,2 % (2016 – 161), інші – 28 %.

Стосовно нелегальних мігрантів прийнято 9 264 (2016 р. – 5 954) рішення про примусове повернення, з яких виконано 4 416, або 47,6 % (2016 р. – 2 092, або 35,1 %), та 376 (2016 р. – 255) – про примусове видворення, з яких виконано 214, або 56,9 % (2016 р. – 136, або 53,3 %) [13, с. 4].

Державною прикордонною службою України у 2017 році виявлені три тисячі випадків незаконної міграції і 3,8 тисячі осіб. За січень 2018 року ДПС України видворено 93 нелегальних мігрантів, за 2017 рік – 863 особи [14]. Відповідно до даних Держприкордонслужби України, в 2017 році порівняно із попереднім роком кількість нелегальних мігрантів зросла на 26 % [15].

Суттєву загрозу становить втягування українських громадян у незаконні операції за кордоном, у т. ч. у сфері переміщення нелегальних мігрантів.

Громадяни України є широко причетними до незаконного переміщення мігрантів Середземним морем. Так, у 2017-2018 роках у Греції затримано 148 громадян України, 132-ом з яких висунуті обвинувачення у перевезенні нелегальних мігрантів [16]. Затримані за причетність до доставки нелегальних мігрантів громадяни України, що перебувають у місцях позбавлення волі у Греції, відмовляються надавати інформацію щодо працевлаштувачів, які втягнули їх у протиправну діяльність.

За даними Міністерства закордонних справ України (далі – МЗС), з урахуванням вкрай негативного сприйняття грецьким

суспільством явища масової незаконної міграції і його політизації, грецькі суди практикують застосування максимальних санкцій, передбачених місцевим кримінальним законом.

Втягуванню українських моряків у незаконні операції сприяє як несприятлива економічна ситуація, так і значна пропозиція на цьому ринку праці. Так, сьогодні сертифікати моряків мають понад 230 тисяч українців, безпосередньо у морі працює 69 тисяч осіб. Це шостий показник у світі після Китаю, Філіппін, Індонезії, Росії та Індії. В Україні діє ще 46 навчально-тренінгових центрів з підготовки моряків – ця професія користується попитом, передусім через можливість відносно великих заробітків за кордоном [17]. Водночас можливості працевлаштування таких осіб в Україні є вкрай обмеженими.

Українські моряки домінують на каналах незаконного переміщення нелегальних мігрантів у Середземноморському регіоні. Згідно з наведеними показниками МЗС України, кількість затриманих за контрабанду українців зростає. Наявність українських громадян в екіпажі судна розглядається правоохоронними органами цих країн як ознака причетності судна до переміщення нелегальних мігрантів. Очевидно, що такого роду ситуація компрометує Україну на міжнародній арені і несе у собі системну загрозу для реалізації зовнішньої політики нашої держави. Вирішення цієї проблеми потребує узгоджених зусиль органів державної влади та приватного сектору. Враховуючи досвід протидії втягуванню українських моряків у незаконні операції з наркотиками, можна стверджувати, що принаймні цих осіб інформують щодо «специфіки» їх використання. Участь у незаконних акціях, як правило, набагато краще оплачується, а використання таких осіб «наосліп» кримінальними структурами не допускається у т. ч. з міркувань безпеки їхньої діяльності. Таким чином, працівники морського транспорту заздалегідь інформуються про те, що їх будуть використовувати у здійсненні незаконних акцій, за що вони отримуватимуть суттєво вищу за прийнятну у галузі платню. Крюїнгові компанії також зацікавлені у такому роду діяльності, оскільки винагорода, яку вони отримують від злочинних угруповань за підбір моряків для перевезення мігрантів, значно перевищує комісію, яку вони могли б отримати від легальних компаній. Реагування на цю загрозу вимагає як політичних заходів у т. ч. на рівні відносин між Україною та ЄС, так і відповідних правоохоронних дій, що мають бути спрямовані на попередження вербування українських моряків транснаціональними організа-

ними злочинними угрупованнями. Ці дії мають передбачати виявлення крюїнгових компаній, що використовуються як посередники, позбавлення їх ліцензій та притягнення вербувальників до кримінальної відповідальності.

Іншою тенденцією є використання організованими злочинними угрупованнями, причетними до організації каналів нелегальної міграції, території окупованого Криму для транзиту мігрантів та отримання там підроблених паспортів України. Так, у листопаді 2017 року правоохоронними органами України ліквідовано кримінальну структуру, що використовувала корупційні зв'язки в органах окупаційної влади Криму для отримання таких документів, використовуючи бланки українських документів, що залишилися там після окупації [18].

Висновки

Узагальнюючи вищевикладене, можна виділити такі першочергові заходи, спрямовані на запобігання втягуванню організованими злочинними угрупованнями громадян нашої країни до протиправних механізмів із нелегальної міграції, а саме ініціювання спільних із компетентними відомствами ЄС заходів, націлених на попередження використання території України для незаконного переміщення нелегальних мігрантів транзитом до країн Євросоюзу, а також залучення представниками кримінальних структур працівників морського транспорту із числа українських громадян до незаконних операцій за кордоном, у т. ч. у сфері нелегальної міграції. Також доцільним є спрямування уваги правоохоронних органів України на вжиття узгоджених заходів із виявлення та перевірки крюїнгових компаній, можливо причетних до вербування працівників морського транспорту із числа українських громадян для незаконних операцій за кордоном, у т. ч. у сфері нелегальної міграції.

Список використаних джерел:

1. Романюк М. Міграції населення України за умов перехідної економіки. Методологія і практика регулювання. Львів: Світ, 1999. С. 292.
2. Future-proof migration management: European Commission sets out way forward : Press release. Brussels: European Commission, 07.12.2017. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5132_en.htm.
3. Прокопчук Д. ЗМІ: Кількість шукачів притулку в ЄС скоротилася вдвічі. Deutsche Welle. 30.12.2017. URL: <http://p.dw.com/p/2q7om>.
4. Прокопчук Д. У Баварії фіксують суттєве скорочення кількості новоприбулих нелегалів. Deutsche Welle. 24.12.2017. URL: <http://p.dw.com/p/2pu86>.

5. 2017 року кількість мігрантів, які намагалися дістатися Європи через Середземне море, зменшилась удвічі – ООН. УНІАН. 31.12.2017. URL: <https://www.unian.ua/world/2326951-2017-roku-kilkist-migrantiv-yaki-namagalisy-distatysya-evropi-cherez-seredzemne-more-zmenshilas-udvichi-oon.html>.

6. Progress report on the Implementation of the European Agenda on Migration. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council. Brussels. 14.03.2018. COM(2018) 250 final. 22 p. P. 2-4.

7. Соколов С. Біля берегів Греції загинули щонайменше 14 мігрантів. Deutsche Welle. 17.03.2018. URL: <http://p.dw.com/p/2uW0J>.

8. Біженці призвели до збільшення випадків насильства в Німеччині – дослідження. Deutsche Welle. 03.01.2018. URL: <http://p.dw.com/p/2qIk6>.

9. Сидоржевський М. Юнкер шокований тим, у якому "пеклі" живуть біженці у Лівії. Deutsche Welle. 28.11.2017. URL: <http://p.dw.com/p/2oMtH>.

10. У Чорному морі врятовано 150 нелегальних мігрантів. 13.09.2017. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/chernom-more-spasli-150-nelegalnyh-migrantov-1505292841.html>.

11. Потік нелегальної міграції на Закарпатті збільшився на 80 %: у регіоні посилюють охорону кордону, – Держприкордонслужба. Радіо «Свобода». 14.11.2017. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28696778.html>.

12. Інформаційно-аналітична довідка про результати боротьби зі злочинами, пов'язаними з

торгівлею людьми та у сфері нелегальної міграції за 12 місяців 2017 року / Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Національної поліції України. 3 с.

13. Лист Державної міграційної служби України щодо надання інформації з питань протидії нелегальній міграції за 2017 рік / Державна міграційна служба України. 4 с.

14. ДПСУ: від початку року з України вислали 93 нелегальних мігрантів. Радіо Свобода. 13.02.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29037640.html>.

15. В Україні зростає кількість нелегальних мігрантів. Серед постачальників цієї категорії осіб в Україні лідирують країни пострадянського простору. Газета «Міграція». 02.10.2017. URL: <http://migraciya.com.ua/news/illegal-migrants/ua-in-ukraine-the-number-of-illegal-migrants-has-increased>.

16. Понад сто українців засудили у Греції за нелегальне перевезення мігрантів. Deutsche Welle. 15.03.2018. URL: <http://p.dw.com/p/2uMIU>.

17. Бурдига І. Сили на міліну, або Чому у світі потерпають українські моряки. Deutsche Welle. 22.03.2018. URL: <http://p.dw.com/p/2ujGQ>.

18. Пов'язані з ІДІЛ організатори каналу нелегальної міграції отримали бланки паспортів в окупованому Криму – ГПУ. 29.11.2017. URL: <https://prm.ua/povyazani-z-idil-organizatori-kanalu-nelegalnoyi-migratsiyi-otrimali-blanki-pasportiv-v-okupovanomu-krimu-gpu>.

В статье рассмотрены основные факторы, определяющие миграционные процессы в странах Европейского Союза, тенденции к формированию каналов нелегальной миграции в смежных с ЕС странах и последствия этого явления, которые непосредственно влияют на безопасность в Украине. Проанализированы действия европейских институций в решении проблем нелегальной миграции.

Ключевые слова: нелегальная миграция, национальная безопасность, миграционные потоки, миграционный кризис, организованная преступность, правоохранительная деятельность.

The article considers the main factors determining the migration processes in the countries of the European Union, trends in the establishing of illegal migration' routes through the EU neighboring countries and the impact of this situation on the national security of Ukraine. The actions of European institutions related to this issue are analyzed.

Key words: illegal migration, national security, migration flows, migration crisis, organized crime, law enforcement.